

باغ فتح آباد جلوه گاه معماری خانه باغ ایرانی

شبیم محمدی؛ کارشناس و پژوهشگر گردشگری

Email: shab1985.mohammadi@gmail.com

Mobile: ۰۹۱۳۱۹۵۱۵۸۲

محمد برشان؛ نویسنده و پژوهشگر

Email: mohammad.barshan@yahoo.com

Mobile: ۰۹۱۳۱۹۷۱۶۹۲

چکیده:

باغ سازی از زمان های پیش از تاریخ همواره جزو جدا نشدنی زندگی بشر محسوب می شد، و خود در همه دوره ها در دیگر رشته های هنر تأثیر و نقش عمده ای داشته است. هنر باغ سازی مانند معماری تابع عوامل و شرایط طبیعی هر محیط بوده که وجود آب و خاک بارور از جمله آنهاست. به دلیل اختلاف آب و هوایی مناطق مختلف ایران باغ اهمیت ویژه ای پیدا می کند. باغ ایرانی از سه عنصر اصلی آب، گیاه و فضای معماری تشکیل شده است. مهمترین مسئله برای حیات بخشیدن به باغ، رساندن آب از راههای دوردست به داخل باغ بوده که سازندگان باغ ها از طریق حفر قنات آن را حل نموده اند، آب به عنوان یکی از عناصر چهارگانه آفرینش، جایگاه ویژه ای در فرهنگ کهن ایران دارد.

در باغ ایرانی، معماری باغ، معماری آب و داهم آمیختگی آب و بنا است. اصلی ترین عاملی که همواره به باغ ایرانی حیات می بخشد آب جاری بوده که در جویهای کم شیب به حرکت در آمده و منظره و هوای باغ را مطبوع و دلپذیر می ساخته است. آنچه در خصوص باغ ایرانی به ویژه در مناطق کویری حائز اهمیت است نحوه مدیریت و هدایت آب می باشد. از نمونه بارز این باغ ها می توان به باغ فتح آباد کرمان اشاره کرد که بازسازی و مرمت گردیده است. سامانه آبیاری این باغ و ساختمانهای زیبای آن یکی از نمونه های منحصر به فرد باغ ایرانی است. در این مقاله ضمن معرفی باغ به ارائه گزارش تاریخی باغ فتح آباد و اهمیت آن پرداخته شده است.

واژگان کلیدی: باغ ایرانی، مدیریت سنتی آب، باغ فتح آباد، کویر

مقدمه:

باغ سازی ایرانی مانند معماری ایرانی آن چنان طراحی شده است که با اکوسیستم محیط و اقلیم منطبق باشد و به بهترین وجه نسبت به شمال و جنوب جهت گیری شود. جریان دائمی آب که در سطح سایه دار باغ در جریان است باعث اختلاف دما با محیط اطراف می شود. باغ ایرانی همراه با پیشرفت تمدن و فرهنگ ایرانی شکل گرفته است ایرانیان بیشتر از سایر اقوام و ملل پی بردند که باغ سازی اساس کشاورزی است.

با گرویدن ایرانیان به دین اسلام این جهان بینی از عمق بیشتری برخوردار و باعث ترویج بیشتر باغ سازی شد. باغ ایرانی مزین به نظم و تناسب، برخوردار از حرمت و محرمیت و پاسخ به نیاز است. ابعاد متعادل جماد، نبات، آب و رعایت مقیاس انسانی یکی از ویژگیهای برتر باغ های ایرانی است. این خصیصه حاصل حاکمیت منطق عقلایی، نتیجه عنایت و تجارت و شرایط زیست محیطی و مرهون رعایت تناسب است. در باغ سازی ایرانی سرسبزی درخت و گیاه، تنوع دراز مدت گل‌های الوان، پویایی و بروز و حضور شادمانه آب، صدای دلکش پرندگان، لطافت هوای مطبوع، عطرآگینی فضا، زیبایی و چشم نوازی سیما، نهایت صرفه جویی و غایت کاری با تمام ابعاد منظور است باغ فتح آباد نمونه عینی این چنین باغ ایرانی است.

تاریخچه باغ فتح آباد:

یکی از باغ های زیبا و آثار ارزشمند تاریخی به جا مانده از دوره قاجاریه و زمان محمد شاه قاجار در حدود سال های ۱۲۱۳ هجری شمسی باغ فتح آباد است که در نوع خود از شاهکارهای باغ سازی معماری به شمار می رود. بانی باغ فتح آباد فردی به نام فضل علی خان میرپنجه قره باغی است که به فضل علی خان بیگلربیگی معروف بوده است. فضل علی خان در زمان محمد شاه قاجار حدود سال ۱۲۱۷ شمسی به حکومت کرمان منصوب شد که قبل از آن حاکم مازندران و اصفهان بوده است. او در فتح آباد قناتی به نام فتح آباد را حفر و زمینهای اطراف آن را تصرف کرد و مجموعه ی کشاورزی مفصلی راه انداخت سپس مبادرت به ساخت باغ فتح آباد نمود چون آب باغ فتح آباد کفاف آبیاری منطقه را نمی داد وی مبادرت به حفر قنات بیگلربیگی نمود مادر چاه قنات مزبور در دشت ماهان قرار داشت و این قنات در ابتدای جاده شرف آباد مظهر و پس از گذر از آبادی های متعدد وارد باغ فتح آباد می شد که از این تاریخ به بعد باغ به باغ بیگلربیگی مشهور شد. قنات بیگلربیگی از جلوی قلعه نفر رد می شد و مزارع اطراف را آبیاری می نمود.

پسر بیگلربیگی حسینعلی خان بود که پس از او پسرش محمدعلی خان نیز در این باغ زندگی کردند سرانجام رستم خان فرزند محمدعلی خان اینجا را رها کرد و به تهران رفت و در اوایل دهه ۱۳۲۰ قنات فتح آباد خشک شد. داماد رستم خان آقای مهندس فیض در سال ۱۳۴۵ تلمبه زد و باغ را آبیاری کرد ولی سرانجام اینجا را ترک کرد.

معماری باغ فتح آباد:

این باغ به صورت مستطیل شکل و با ابعاد تقریبی ۴۴۰ × ۲۶۰ متر با کشیدگی بر راستای جنوب غربی – شمال غربی در شیبی مناسب از زمین قرار گرفته است. فضای دیگری به نام باغ خیابان به صورت مستطیل شکل و با ابعاد ۴۲۰ × ۶۰ متر در راستای شرقی به غربی در قسمت غربی و حدفاصل باغ و قلعه ی نفر در دوره های بعد به مجموعه ی باغ اضافه شده است. عمارت چهار فصل در شرق عمارت اصلی و با معماری متمایز خود از اجزای اصلی و کلیدی و قابل توجه به شمار می رود. بنای اصلی

با گچ بری ها و مقرنس کاری های زیبا و چشم نواز و شیوه ی مهندسی و معماری ساخته شده است. عمارت اصلی علاوه بر سر در عمارت طاق نماهایی نیز در طرفین آن احداث شده است. این باغ مسطح و دارای شیب ملایمی است. هدف از احداث این باغ، تشریفات و برگزاری مراسم شاهانه و اشرافی بوده و فضاهای خدماتی نظیر اصطبل، حمام و سایر مایحتاج را نیز داشته است.

بازسازی باغ فتح آباد:

سالها پس از خشک شدن قنات های فتح آباد و بیگلربیگی باغ به ویرانه ای تبدیل شد تا این که از سالهای ۹۰ باغ فتح آباد به صورت جدی مورد توجه مسئولان قرار گرفت. در سال ۱۳۸۷ شورای شهر اختیارآباد در نامه ای به استاندار نسبت به ویرانی بیشتر باغ فتح آباد هشدار داد. در اواخر سال ۱۳۸۱ باغ در فهرست آثار ملی کشور به ثبت رسید که تحت محافظت سازمان میراث فرهنگی و مالکیت اداره اوقاف قرار گرفت. در سال ۱۳۹۰ اعتباری معادل یک میلیارد ریال توسط سازمان میراث فرهنگی برای احیای حوض ها، کف سازی، محوطه سازی، حصارکشی و بازسازی بخش های فرو ریخته اختصاص یافت و سرانجام در سال ۱۳۹۲ که آقای مهندس رزم حسینی استاندار کرمان شدند دستور بازسازی باغ را صادر کردند و سرانجام در مهر ماه ۱۳۹۴ باغ فتح آباد افتتاح شد .

نتیجه گیری:

و اکنون باغ فتح آباد یکی از مکان های گردشگری زیبای کرمان با چشم اندازی زیباتر در شب است این بیکرانه ی زمین دریا دریا عشق طلب می کند و در این مجموعه درختی روئیده و گلی کاشته شده و آبی روان است و چه مردان و زنانی که از بوی خدا سرشارند و نمای باغ در سایه قلب های جوشان آیت خداوندی حیات تجری من تحتها الانهار را تداعی می کند. این باغبان پیر، این نگاهبان عاشق همواره در تفکر سایه است و زلال آب و رویش عشق و تداعی گر پردیسانی است که به تمامی مومنان وعده شده است ان الذین آمنو و عملواالصالحات کانت لهم حیات الفردوس نزلا. و چه خوش وعده گاهی است باغ، دست به آب و سجده بر خاک، چشم ها سوی خدا

منابع:

- ۱- برشان، محمد؛ سفرنامه ی آب هاء انتشارات پاپلی، ۱۳۹۰
- ۲- یغما، غلامرضا؛ باغ ایرانی، انتشارات معراج، ۱۳۸۸
- ۳- مقالات همایش بین المللی و دانش سنتی مدیریت منابع آب، یزد، ۱۳۹۰
- ۴- مجله آوید، شماره ۴، نیمه دوم ۱۳۹۳

Archive of SID